

اعیاد شعبانیه در گستره فرهنگ مردم ایران

دکتر جهانبخش ثواقب^۱

چکیده

ماه شعبان از ماه‌های پربرکتی است که در روایات اسلامی فضیلت‌های مهمی برای آن بر شمرده شده و به سبب مناسبت‌های میلادی (اعیاد شعبانیه) که در آن قرار گرفته از اهمیت خاصی در فرهنگ شیعی و نزد ایرانیان برخوردار است. تقارن نیمه شعبان و منزلت امام حسین و امام مهدی (عج) نزد شیعیان، موقعیت ویژه‌ای را برای شکل‌گیری مراسم آیینی و بروز نشاط اجتماعی در جامعه فراهم کرده است که می‌توان از آنها در تعمیق باورهای دینی، نشاط‌آفرینی مطلوب و تقویت همکاری جمعی بهره‌برداری کرد. این مقاله به تبیین جایگاه ماه شعبان در فرهنگ دینی و بررسی اهمیت آن در فرهنگ مردم ایران پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: شعبان، اعیاد شعبانیه، فرهنگ مردم، آیین‌ها، اعتقادات

---

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان

مقدمه

شعبان، معروف به شعبان‌المعظم، نام هشتمین ماه از ماه‌های تازیان (اعراب) در تقویم هجری قمری است. در وجه تسمیه این ماه به شعبان گفته‌اند بدان جهت که به شتاب می‌گذرد (دهخدا: همان) یا چون قبایل و طوایف در این ماه منشعب می‌شدند (آثارالباقیه: ۹۱) و بر سر آب‌های خویش و به جستجوی غارت می‌رفته‌اند و شعبان و انشعاب از یک مایه است (مروج‌المذهب: ۵۵۷) یا چون در این ماه خیر کثیر منشعب می‌گردد و ارزاق عباد منشعب می‌شوند و تمامی امورات مقدره عالم علیحده می‌شوند، لهذا به این اسم مسمی گشت. (غیاث‌الغات: ۵۱۳)

از حوادث مهم ماه شعبان؛ ولادت حضرت حسین بن علی (ع) در روز سوم، ولادت امام زین‌العابدین در روز پنجم، تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه (آثارالباقیه: ۵۳۱ و ۵۳۲، تاریخ گردیزی: ۴۶۰ و ۴۶۱) و میلاد امام دوازدهم شیعیان در پانزدهم آن ماه است. (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۴۲۹۳/۹) بنا به نقلی، در روز پنجم آن هم امام حسن بن علی (ع) زاده شده است. (آثارالباقیه: ۵۳۱)

فضیلت ماه شعبان

در روایت شیعی شعبان ماه بسیار شریفی ذکر شده و آن را به پیغمبر اسلام (ص) منسوب می‌نمایند که ایشان در این ماه روزه می‌گرفت و روزه ماه شعبان را به ماه رمضان وصل می‌کرد و از قول آن حضرت (ع) نقل می‌کنند که می‌فرمود: «شعبان ماه من است. هر که یک روز از

ماه مرا روزه بدارد بهشت او را واجب شود.»

باز از امام صادق (ع) نقل شده که رسول خدا (ص) هرگاه هلال شعبان را می‌دید، امر

اعیاد شعبانیه در گستره فرهنگ مردم ایران ❖ ۷

می فرمود منادی در مدینه ندا کند که ای اهل مدینه، رسول خدا (ص) می فرماید که شعبان ماه من است پس خدا رحمت کند کسی را که یاری کند مرا بر ماه من، یعنی روزه بدارد در این ماه و امام صادق فرموده که حضرت علی (ع) می فرمود از زمانی که این ندا را شنیدم دیگر از من روزه شعبان فوت نشد و تا زمانی که حیات دارم نیز فوت نخواهد شد.

نیمه شعبان

براساس روایات وارده، شب پانزدهم شعبان، شب بسیار مبارکی است. علاوه بر این که این شب جزو ایام البیض است از جمله برکات آن، ولادت با سعادت حضرت ولی عصر، امام زمان (عج) است که موجب مزید شرافت این شب مبارک شده است. از حضرت امام محمد باقر (ع) از فضیلت شب نیمه شعبان سؤال شد و ایشان فرمود: «آن شب افضل شب هاست بعد از لیله القدر. در آن شب، خداوند فضل خود را به بندگان عطا می فرماید و آنها را به من و کرم خویش می آمرزد.»

شب پانزدهم شعبان را «لیله الصک» و «لیله البراه» یا «شب برات» می خوانند. (آثار الباقیه: ۵۳۱، تاریخ گردیزی: ۴۶۶۰) و در تسمیه آن گفته اند چنان که سلاطین هر کس

از رعایا را که خراج خود ادا کند نوشته‌ای موسوم به برات به وی می‌دهند حاکی از آن که خراج خود را تماماً ادا کرده است، در این شب نیز به امر خداوند «براتی» برای خلاصی مؤمنین از آتش می‌نویسند (مصاحب، ۱۳۸۰: ۱۴۷۷) و بیرونی آن را شب بزرگواری می‌داند و گوید بدان جهت شب برات می‌خوانندش که هر که اندر آن ماه عبادت کند و نیکی به جای آورد بیزاری یابد از دوزخ. (التفهیم: ۲۵۲) نیز بر عقیده عامه مردم، در این شب فهرست کسانی که در آن سال باید بمیرند به عزرائیل (ملک موکل گرفتن ارواح) داده می‌شود و بدین جهت آن را شب برات خوانده‌اند. (مصاحب، همان، آثار الباقیه: ۵۳۱)

واژه برات هم در فارسی کاربردی مترادف همان چک دارد که در اصل به معنای «سند و حواله و...» است. لیکن وقتی «چک» و معادل آن «برات» در شب‌های خیر و رحمت و بخشش «لیله الچک» می‌آید، غرض از آن سندی زمینی برای دریافت یا پرداخت وجه مادی و امر دنیوی نیست، بلکه در آن جا کاملاً مفهوم معنوی یعنی «سند» بخشودگی مردگان و آزادی آنان از عذاب و حیات مجدد و پروانه سیر و سفر به عالم علوی و خاکی دارد. (سیدی، ۱۳۷۴: ۳۳)

برای شب نیمه شعبان اعمالی مانند غسل، احیا و شب زنده‌داری (به نماز و دعا و استغفار) زیارت حضرت امام حسین (ع) (چه با حضور در مرقد آن حضرت یا با خواندن ذکر زیارت خطاب به ایشان)، زیارت امام زمان (عج) خواندن ادعیه‌هایی از امام صادق (ع) و حضرت رسول (ص)، فرستادن صلوات، خواندن دعای کمیل، ذکر صد مرتبه هر یک از بندهای تسبیحات (سبحان الله و الحمد لله و الله اکبر و لا اله الا الله) خواندن نماز مخصوص، خواندن دعا بعد از نماز شب، به جا آوردن سجده، نماز جعفر و نمازهای دیگر شده است.

همچنین روزه‌داری در سه روز آخر ماه شعبان نیز سفارش شده است. از امام رضا (ع) نقل شده است که هر کس این سه روز را با روزه به ماه مبارک رمضان وصل کند، خداوند ثواب روزه دو ماه متوالی برای او بنویسد.

شعبان در فرهنگ مردم

فضیلت‌ها و برکت‌هایی که در روایات درباره ماه شعبان ذکر شده و نیز اعمال ثواب‌آوری که در شب‌ها و روزهای مولودیه این ماه به یمن وجود امام حسین (ع) و امام زین‌العابدین (ع) و حضرت حجه بن الحسن‌العسکری (عج) سفارش شده به مرور موجب ترویج سنت‌ها و شکل‌گیری مراسم و آیین‌های متنوعی در میان مردم ایران شده است که با اندک تفاوت‌هایی در شیوه اجرا یا اشعار و عبارات، در گوشه و کنار کشور انجام می‌گیرد. با گذر و نظری بر فرهنگ مردم نواحی مختلف ایران، جلوه‌هایی از ماه شعبان و اعیاد شعبانیه را که در اعتقادات و باورها و مراسم آیینی عامه تجلی یافته را می‌توان ترسیم نمود.

نام‌های ماه شعبان

«ماه برات»، «ماه خیرات»، «ماه شتاب» (زودگذر) و «ماه مردگان» از جمله نام‌های ماه شعبان می‌باشند. این ماه را ماه برات می‌دانند زیرا در باور مردم این ماه در حقیقت برات آزادی مردگان است و مرده‌ها در این ماه آزاد هستند و روح آنها از کار و کردار بستگانشان آگاه است. خداوند در این ماه برات آزادی اموات (مؤمنین) را از آتش صادر می‌کند؛ از همین رو، ماه مردگان (برات آزادی مردگان) نیز گفته می‌شود. این ماه برای زندگان نیز ماه برات است زیرا بندگان در اثر اعمال نیک و خیرات در این ماه (در صورت تداوم در ایام دیگر) برات جدایی از دوزخ و ورود به بهشت را از جانب خداوند دریافت می‌کنند. ماه خیرات از آن رو گفته می‌شود که بندگان در این ماه به انجام اعمال نیک، دعا و استغفار، تلاوت قرآن و روزه‌داری می‌پردازند و خیرات می‌کنند تا از ثواب الهی بهره‌مند شوند. بویژه، بیشتر از ماه‌های دیگر به خیرات و مبرات در حق مردگان می‌پردازند تا بدان واسطه مردگان‌شان مورد آمرزش خداوند قرار گیرد و روح و روانشان شاد گردند. ماه شتاب از آن جهت است که زودگذر است و با شتاب می‌رود تا ماه رمضان که ماهی طولانی است پیش آید. (طاقتی‌احسن، شیرین‌سو، ۱۳۸۶ / کریمی، یزد، ۱۳۴۹ / مظلوم‌زاده، کازرون، ۱۳۵۲ / شریفی، مهاباد، ۱۳۸۶ / قناعتی، ایزدخواست، ۱۳۸۶)

اعمال مذهبی

در فرهنگ مردم ایران متأثر از باورهای مذهبی، در ماه شعبان به قصد ثواب، آمرزش گناهان، جلب خشنودی خداوند، برآورده شدن حاجات، شفا یافتن از بیماری، رفع گرفتاری و دفع بلا، اعمال پرفضیلتی را انجام می‌دهند و بر آنها اهتمام می‌ورزند. یکی از این اعمال، روزه‌داری است که در ایام مختلف ماه شعبان بویژه روزهای اول، پانزدهم و سه روز آخر ماه که به ماه رمضان وصل می‌شود، انجام می‌گیرد و با این روزه‌داری به استقبال ماه مبارک رمضان می‌روند. معتقدند این روزها ثواب زیادی در بردارد. (قادری، یزد، ۱۳۴۹ / پورقاسم، لاهیجان، ۱۳۵۲ / صابر، اقلید، ۱۳۷۷ / جابری، داراب، ۱۳۴۷ / صادقی، آباد، ۱۳۴۷)

خواندن نماز حاجت به قصد روا شدن حوائج و نمازهای مستحبی برای تقرب و افزونی حسنات از دیگر اعمالی است که بسیاری از ایرانیان در این ماه به انجام آن مبادرت می‌ورزند.

قرائت قرآن، خواندن فاتحه، دعا و استغفار و توبه و انابه به درگاه خداوند در حق خویش و در حق مردگان، زیارت امامزاده‌ها و بقاع متبرکه و زیارتگاه‌ها، اطعام فقرا و مساکین، احسان و نیکی به دیگران، روشن کردن شمع بر قبور مردگان و دیدار اهل قبور (گورستان‌ها)، برخی دیگر از اعمال و عباداتی است که اغلب مردم ایران در این ماه انجام می‌دهند.

سفره‌های نذری

در این ماه، در اغلب نقاط کشور، سفره‌های نذری مختلفی چون سفره حضرت ابوالفضل(ع)، سفره حضرت امام حسین(ع)، سفره حضرت رقیه(ع) گسترده می‌شود و علاوه بر ادعیه و اذکاری که در هنگام ترتیب دادن این سفره‌ها و

طبخ غذاهای معمول آن، سر می دهند، اغذیه گوناگون انواع آش، حلوا شکری، سمنو، نان روغنی و نانهای مخصوص دیگر بین مردم توزیع می شود. کسانی که این سفره‌ها را نذر می کردند معتقد بودند علاوه بر عنایات الهی، مورد لطف ائمه (ع) و خاندان عصمت و طهارت هم قرار می گیرند و به وقت شداید آنان دستگیرشان خواهند بود.

این نذورات گاهی به طلب حاجاتی، از پیش با نیت دادن آن از طرف بانی در نظر گرفته می شد و برخی آموزه‌های مذهبی و سفارشات پیشوایان دینی در انجام آن مؤثر بود. برخی از این سفره‌های نذری و خیرات و مبرات در این ماه از طرف بانیان آن به قصد طلب فاتحه و خیرات برای شادی و آمرزش روح درگذشتگان بویژه کسانی که به تازگی از دنیا رفته بودند، انجام می گرفت. (آدینه، بیرجند، بی تا / غلامی، بهشهر، ۱۳۴۸ / صادقی، آباده، ۱۳۴۷)

آیات و روایاتی که دال بر انجام کارهای خیر، احسان و اطعام به فقرا، وفای به نذر و غیره است در ترویج این اندیشه (طلب حوائج مشروع با نذر) تأثیر داشت و ایرانیان در تأسی به بزرگان دینی خود به این گونه اعمال اهتمام می ورزیدند و این امر به مرور در فرهنگ عامه تبدیل به یک سنت پسندیده و معمول شد و شکل مراسم آیینی به خود گرفت.

برگزاری مراسم اعیاد شعبانیه

ماه شعبان زادروز تولد چند تن از شخصیت‌های شیعی است که نزد ایرانیان احترام ویژه‌ای دارند و بخشی از باورها و عقاید آنان حول این انسان‌های بزرگ شکل گرفته است. این پیوند و علاقه و اظهار محبت و ارادت نسبت به خاندان رسول (ص) و یادآوری هر ساله آن در این ماه، موجب شکل‌گیری مراسم آیینی، جشن‌ها، مولودی‌خوانی‌ها و برپایی اعیاد با آذین‌بندی‌های رنگارنگ شده است.

بستن طاق نصرت از عمومی‌ترین آذین‌بندی‌ها در معابر و خیابان‌های سراسر ایران است این آذین‌بندی در نقاط مختلف ایران به گونه‌های مختلفی است. مثلاً در یزد دو، سه روز مانده به نیمه شعبان مردم پسمایی (آمادگی) می گرفتند و در و دیوار را با چراغ و قالی و قالیچه تزئین می کردند و در بعضی از مغازه‌ها درویشی می بستند، ابتدا یک

پارچه سفید را به دیوار مغازه وصل می‌کردند، سپس تعداد زیادی از اشیای قدیمی را با برگ‌های کاج و شمشاد به پارچه‌های سفید روی دیوار می‌بستند و موسیقی شاد و «علی گویم علی گویم»، پخش می‌کردند مردم نیز پول و نبات درون کَشکول‌ها می‌انداختند و در قسمت بازار بزازها یک سینی تزئینی حاوی سیب، انگور، انار، پنیر، سبزی و ماست تهیه می‌کردند و روی آن عباراتی از جمله «یا علی» و «امام زمان» می‌نوشتند و پس از آماده کردن، آن اشیای تزئینی را به صورت واژگون از سقف آویزان می‌کردند. مردم نیز با علم کردن دوده (طاق نصرت) به نمایش سیاه‌بازی می‌پرداختند. (شعبانی، ۱۳۸۷: ۲۱-۲۴)

میلااد امام حسین(ع)

روز سوم شعبان روز تولد حضرت ابا عبدالله الحسین بن علی(ع)، سومین پیشوای معصوم از خاندان پاک رسول‌الله(ص) است. بعد از تولد حضرت(ع)، حضرت فاطمه(س) این مولود را نزد پیامبر(ص) بردند و آن حضرت از دیدار او مسرور شدند و در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه خواندند و در روز هفتم او را حسین نامیدند. برای او گوسفندی را عقیده کرده و به دختر خویش دستور دادند که موی سر فرزند خود را بتراند و هم وزن آن نقره صدقه دهد. (معروف الحسینی، ۱۳۷۰: ۱۳)

سنت نامگذاری نوزاد به نام آن حضرت، گفتن اذان و اقامه در گوش او، سر تراشیدن و صدقه دادن و عقیده کردن گوسفند برای مولود، به تأسی از پیامبر اسلام(ص) در فرهنگ مردم ایران رایج گشته است. همچنین به پاس ارج گذاشتن به نوه رسول خدا(ص) در بیشتر نقاط ایران همزمان با میلااد امام حسین(ع) مراسم جشن و سرور برپا می‌شود و مردم با شور و هیجان خاص در این مراسم شرکت می‌کنند. در این روز، فضای عمومی شهر، خیابان‌ها و مساجد و اماکن مذهبی به طرز باشکوهی با پارچه‌های رنگارنگ، قالیچه و گل و گیاه، آذین‌بندی می‌شود و مردم این روز را به یکدیگر شادباش گفته و شادمانی می‌کنند. بازاریان و کسبه، ادارات و نهادها و مدارس با پخش شیرینی بین مردم، این روز را گرمی می‌دارند و مداحان، برنامه‌های ویژه میلااد را در شب و روز تولد، در اماکن مذهبی (مساجد، حسینیه‌ها و تکیه‌ها) اجرا می‌کنند. در

این مداحی‌ها اشعاری در وصف ویژگی‌ها و شخصیت این مولود مبارک قرائت می‌شود و مردم سرور و شادمانی خود را به راه‌های مختلف ابراز می‌دارند. از دیدگاه مردم، امام حسین(ع) به لحاظ مقام و عظمتی که نزد خدا دارد می‌تواند شفاعت نماید. بنابراین روز میلاد او را روز بخشیده شدن گناهان می‌دانند و او را شفیع قرار می‌دهند.

میلاد امام سجاد و حضرت عباس(علیهما السلام)

مشابه مراسم جشن و چراغانی و آذین‌بندی و مداحی میلاد امام حسین(ع)، در شب و روز چهارم و پنجم شعبان هم که به ترتیب میلاد حضرت ابوالفضل بن علی(ع) و حضرت علی بن الحسین زین العابدین(ع) است، برگزار می‌شود و مردم در مساجد، تکایا، منازل و جاهای دیگر با برپایی مراسم مولودیه و پخش شیرینی و شربت و خوردنی‌های دیگر از شرکت‌کنندگان در مجالس و رهگذران پذیرایی می‌کنند. معمولاً در این مراسم اشعار مذهبی توسط مداحان در وصف این بزرگواران قرائت می‌شود و سخنرانان نیز درباره شخصیت والای ایشان به ایراد سخنرانی می‌پردازند.

جشن نیمه شعبان

پانزدهم شعبان میلاد با سعادت امام دوازدهم شیعیان حضرت حجه بن الحسن العسکری(ع) می‌باشد. در فرهنگ شیعی که همان آموزه‌ها در فرهنگ عامه ایرانیان رسوخ یافته، امام مهدی(عج) که از نظرها غایب است و در غیبت کبری به سر می‌برد، به عنوان ذخیره الهی، مصلح کل، موعود جهانی، منجی بشریت و منتقم حقیقی و قائم به حق مطرح است و کسی است که در آخرالزمان به فرمان خدا ظهور خواهد کرد و زمین را پر از عدل و داد خواهد کرد. آیات متعددی از قرآن کریم بر مسأله مهدویت و ظهور قائم آل محمد(ص) تأویل شده است.

نیمه شعبان برای شیعیان عید محسوب می‌شود و برای آن اهمیت ویژه‌ای قائل‌اند. به این روز، «روز برات»، «عید برات» و به شب آن «شب چراغانی» یا «شب برات» می‌گویند. به همین مناسبت مناسک مختلفی را در این ایام برپا می‌دارند و معتقدند در نیمه شعبان نامه اعمال در طول سال آینده برای فرد نوشته می‌شود.

چراغانی: یکی از مراسمی که در نیمه شعبان برپا می‌شود، آیین چراغانی است. در گذشته که خانه‌ها و شهرها به نیروی برق مجهز نبودند، مردم با روشن کردن چراغ (فانوس) یا شمع در خانه‌ها و نیز آویزان کردن چراغ‌های رنگارنگ در سطح شهر و معابر، تکیه‌ها و سقاخانه‌ها و دیگر اماکن، مراسم چراغانی برگزار می‌کردند. گاهی برای چراغانی از موم، شمع‌هایی بزرگ و با دوام که شمع براتی گفته می‌شد، استفاده می‌کردند تا هنگام نورافشانی رنگارنگ جلوه کند. در این شب مردم با روشن کردن چراغ برات یا شمع برات در خانه، با ذکر دعا از خدا درخواست می‌کردند که در نامه عملشان نیکی بنویسد. مثلاً در فردوس، خانواده‌ها در نیمه شعبان در اتاق‌ها شمع روشن می‌کردند و به نیت رقم خوردن سرنوشت نیک می‌خواندند: «تو به نیکی بنویس، نامه اعمال مرا» و سپس شمع‌های روشن را به سر مزار اموات می‌بردند.

در گرگان شب پانزدهم شعبان پس از آنکه خورشید غروب می‌کرد هر خانواده‌ای شمع روشن می‌کرد و به نیت سلامتی برای خانواده صلوات می‌فرستادند. (شعبانی، ۱۳۸۷: ۲۴ و ۲۵)

معمولاً در این شب نماز حاجت خوانده می‌شد و مردم حاجات خویش را طلب می‌کردند. (مظلوم‌زاده، کازرون، ۱۳۵۲ / رجایی زفره، اصفهان، بی‌تا / مصطفوی، فردوس، ۱۳۴۹ / جهانی، کاشان، ۱۳۸۶) توجه به برخی روایات در اهتمام آنان به دعا و

مناجات در چنین شب و روزی مؤثر بوده است؛ حضرت علی (ع) نقل است که فرمود: «دعا قضا و قدر محکم را برمی گرداند، آن را آماده کنید و به کار برید» یا «بلاهای گوناگون را با دعا برانید و پیش از نزول بلا دست به دعا شوید.» و از قرآن نیز فرا گرفته بودند که «اعونی استجب لکم» مرا بخوانید تا برای شما برآورده سازم. (غافر/۶۰)

امروزه که شهرها و روستاها به نیروی برق تجهیز شده‌اند به جای چراغ و شمع، با لامپ‌های رنگی گوناگون (ریز و درشت) فضای شهرها، مساجد، تکایا و دیگر اماکن را آذین می‌بندند و با بستن طاق نصرت‌ها و پرچم‌های رنگین در خیابان‌ها و آویزان کردن قالیچه‌های رنگارنگ و پارچه نوشته‌های گوناگون درباره انتظار، ظهور و فرج، اسامی و صفات حضرت صاحب الامر، حجه بن الحسن العسکری (ع) فضای شهر را غرق شور و شغف و حال و هوای مهدوی می‌نمایند. در شب و روز نیمه شعبان، مردم میلاد قائم آل محمد (ص) را به یکدیگر تبریک می‌گویند.

نان‌ها و غذاهای نذری (آیینی): از مراسمی که از دیرباز در میان ایرانیان در شب

نیمه شعبان رواج داشت، پختن غذاهای نذری بود که معمولاً برای شادی ارواح مردگان و آمرزش آنان، میان مردم توزیع می‌شود و از آنها طلب فاتحه می‌کردند.

در داراب فارس سه‌شنبه آخر ماه شعبان نذرکنندگان نان بی‌نمکی به نام «بی بی هور» یا «بی بی نور» می‌پختند و آن را با کشک مخلوط می‌کردند و به همراه حلوا و پشمک و تخم مرغ بر سر سفره می‌گذاشتند و افطار می‌کردند. (جابری، داراب، ۱۳۴۷)

در کازرون زن‌ها نانی به نام «جلتی» می‌پختند و نان را با مقداری خرما برای

همسایگان می‌فرستادند. مردم ایزدخواست فارس نیز برای مردگان خود نانی به نام «نان مالک» از آرد، زردچوبه، آب و روغن حیوانی می‌پختند. همچنین در این روز آشی به

نام ماس‌وا «mâsavâ» به صورت دسته‌جمعی می‌پختند. در بین مردم کاشمر و برازجان نیز پختن روغن جوشی مرسوم بود. (شعبانی، ۱۳۸۷: ۲۸-۳۳)

مولودی خوانی: برپایی مجالس مولودی‌خوانی در خانه‌ها و اماکن مذهبی از دیگر مراسم نیمه شعبان است. در این مجالس، مداحان با قرائت اشعاری درباره حضرت مهدی(عج) مولودی‌خوانی می‌کنند و دیگران نیز با تکرار ابیاتی از اشعار مولودی با وی همراهی می‌کنند و برای سلامتی حضرت حجت دعا کرده و بر خاندان پاک پیامبر اسلام(ص) درود می‌فرستند. در این مولودی‌خوانی‌ها با نقل و شیرینی و چای و شربت و دیگر خوراکی‌ها از مردم پذیرایی می‌شود.

در ذیل یکی از این مولودی‌ها آورده می‌شود:

از یادگار کبریا آمد ندا جانان رسید

نور خدا شد جلوه‌گر آن رحمت یزدان رسید

به خود زیور گرفت طوق ثمر از سرگرفت

خوش جلوه دیگر گرفت این بلبل خندان رسید

بسته ملائک صف به صف جمله شادی و شعف

آماده و پرچم به دست چون والی ایمان رسید

از امر رب‌العالمین جبرئیل آمد بر زمین

در نزد ختم المرسلین خوش تهنیت گویان رسید

ما را در این بحر گناه خوش شافعه والا رسید

میلاذ مسعود حسین شاهزاده خوبان رسید

علاوه بر این، ترانه‌ها و سروده‌های براتیه در مورد ماه شعبان در ادبیات شفاهی این

سرزمین نیز از دیرباز وجود داشته و سینه به سینه منتقل شده است که بیانگر اهمیت ماه

شعبان در فرهنگ مردم می‌باشد.

مراسم عروسی: از دیگر مراسمی که در نیمه شعبان بسیار برگزار می‌شود مراسم

اعیاد شعبانیه در گستره فرهنگ مردم ایران ❖ ۱۷

عروسی است. (شکرریز، استهبان، ۱۳۴۹ / شامانی، سمنان، ۱۳۸۱ / شریفی، مهاباد، ۱۳۸۶) ایرانیان شب نیمه شعبان را به واسطه میلاد مبارک امام زمان (عج) از ایام سعد و میمون و با برکت می‌دانند. بنابراین برگزاری پیوند زناشویی را در این شب، خجسته دانسته و سعی می‌کنند عروسی فرزندان خود را در چنین شبی برگزار کنند. طبیعتاً ذکر نام مهدی صاحب‌الزمان و فرستادن درود و صلوات بر وی و دعا برای تعجیل در ظهورش در این مراسم، چاشنی شادی و هلهله شرکت‌کنندگان می‌شود.

مراسم ویژه محلی: در ماه شعبان بویژه در نیمه آن، که به روز برات و شب برات معروف بود در شهرهای مختلف طبق رسوم آیینی، مراسم خاص هر ناحیه نیز برپا می‌شد. گاهی به در خانه‌ها می‌رفتند و به قصد برکت یا دارا شدن نوزاد پسر، دفع بلا یا و غیره مرادمندی می‌کردند. (خلیلی، ماه‌نشان، ۱۳۵۰ / محب آل‌عبا، شوشتر، ۱۳۴۷ / کمندی، سنندج، ۱۳۸۶)

اعتقادات: پوشیدن لباس نو، بریدن رخت نوزاد، بازدید از بستگان و آشنایان، زیارت اماکن مذهبی، استجاب دعا، زیارت اهل قبور و خیرات برای اموات، تفأل، حنا بستن به دست و موی سر، نامگذاری نوزاد پسر به نام مهدی و دختر به نرجس و غیره از اعتقاداتی است که در فرهنگ مردم ایران در خصوص نیمه شعبان رایج است. درباره شخص حضرت صاحب‌الزمان (عج) نیز هرگاه نام ایشان (بویژه کلمه قائم) بر زبان می‌آید چه در ایام شعبان یا ایام دیگر، با احترام بلند می‌شوند و دست‌ها را بر سینه گذاشته بر او سلام و صلوات می‌فرستند. زیرا معتقدند آن حضرت زنده است و احتمال دارد هر جا نام او برده شود حضور داشته باشد. (هاشم‌نیا، بیجار، ۱۳۸۶ / شفیعی، اصفهان، ۱۳۶۵ / طالبیان، یزد، ۱۳۸۶)

جمع بندی

بنابر آنچه گذشت، مناسبت‌های ماه شعبان بخش اعظمی از رفتارها و محتویات ذهنی جامعه ایرانی را تشکیل داده که نمایانگر پیوند عمیق فرهنگ ایرانی - اسلامی در میان ایرانیان است. بسیاری از جلوه‌های جشن‌های ایرانی مانند تزیین معابر و سر درها، نذر و نیازها، دید و بازدیدها و... در خدمت اعتقادات و باورهای دینی درآمده است و در نظر خود دگرگونی‌هایی نیز یافته‌اند. این مناسبت‌ها در ایجاد نشاط اجتماعی و امید آفرینی و همدلی در جامعه ایرانی نقش مهمی را ایفا خواهند کرد اگر به نحو مطلوب مورد بهره‌برداری قرار گیرند. بی‌شک آموزه‌های دینی برآمده از آیات و روایات و سیره عملی پیشوایان دینی در شکل‌گیری باورها، عقاید و رسوم آیینی ماه شعبان تأثیر عمده‌ای داشته که بر اصحاب قلم و صاحبان رسانه مسؤولیتی را رقم می‌زند تا علاوه بر تبیین این بن‌مایه‌ها و ترویج مطلوب این مراسم نشاط آفرین، در پالایش و تصفیه آنها از برخی انحرافات و کژی‌ها بکوشند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع الف) کتاب

۱. ابوالحسن علی بن حسین مسعودی (۲۵۳۶) **مروج الذهب و معادن الجواهر**، ترجمه ابوالقاسم پاینده، ج ۱، چ ۱، ۲، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
۲. ابوریحان بیرونی (۱۳۵۲) **التفهیم الاوائل صناعه التنجیم**، تجدیدنظر جلال‌الدین همایی، تهران: انجمن آثار ملی.
۳. ابوریحان بیرونی (۱۳۶۳) **آثارالباقیه**، ترجمه اکبر داناسرشت، چ ۳، تهران: امیرکبیر.
۴. ابوسعید عبدالحی بن ضحاک بن محمود گردیزی (۱۳۶۳) **تاریخ گردیزی**، تصحیح و تحشیه عبدالحی حبیبی، تهران: دنیای کتاب.
۵. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷) **لغت‌نامه دهخدا**، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، ج ۳ و ۹، چ ۲ دوره جدید، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۶. سیدی، مهدی (۱۳۷۴) **چراغ برات خراسان «فرورگاہ باستان»**، مشهد: پاژ.
۷. شعبانی‌اصل، فاطمه (۱۳۸۷) **جلوه‌هایی از نیمه شعبان در گستره فرهنگ مردم ایران**، تهران: مرکز تحقیقات.
۸. غیاث‌الدین محمد بن جلال‌الدین رامپوری (۱۳۶۳) **غیاث اللغات**، به کوشش منصور ثروت، تهران: امیرکبیر.
۹. قرآن کریم
۱۰. قمی، شیخ عباس (۱۳۷۸) **کلیات مفاتیح‌الجنان**، چ ۱۲۸، تهران: انتشارات حر با همکاری مؤسسه فرهنگی ۲۲ بهمن.
۱۱. مصاحب، غلامحسین (به سرپرستی) (۱۳۸۰) **دایره المعارف فارسی**، ج ۲، تهران: امیرکبیر و کتاب‌های جیبی.
۱۲. معروف‌الحسینی، هاشم (۱۳۷۰) **زندگی دوازده امام**، ترجمه محمد درخشنده، ج ۲، تهران: امیرکبیر.

ب) فرهنگیاران

۱. آدینه، علیرضا، بیرجند، خراسان، بی تا
۲. پورقاسم، عذرا، لاهیجان، گیلان، ۱۳۵۲
۳. جابری، داراب، فارس، ۱۳۴۷
۴. جهانی، زهرا، برزک، کاشان، اصفهان، ۱۳۸۶
۵. خلیلی، کاظم، ماه‌نشان، زنجان، ۱۳۵۰
۶. رجایی زفره‌ای، محمدحسن، اصفهان، بی تا
۷. شامانی، حاج‌ابوالقاسم، سمنان، ۱۳۸۱
۸. شریفی، احمد، مهاباد، آذربایجان غربی، ۱۳۸۶
۹. شفیعی، شعیب‌الله، ورزنه، اصفهان، ۱۳۶۵
۱۰. شکرریز، مهدی استهبان، فارس، ۱۳۴۹
۱۱. صابر، علی‌جان، اقلید، فارس، ۱۳۷۷
۱۲. صادقی، محمد، آباءه، فارس، ۱۳۴۷
۱۳. طاقتی احسن، اسداله، شیرین سو، کبودرآهنگ، همدان، ۱۳۸۶
۱۴. طالبیان عقدا، محبعلی، عقدا، یزد، ۱۳۸۶
۱۵. غلامی، علی، بهشهر، مازندران، ۱۳۴۸
۱۶. قادری مصلائی، محمدعلی، یزد، ۱۳۴۹
۱۷. قناعتی، اشرف، ایزدخواست، فارس، ۱۳۸۶
۱۸. کریمی، مرتضی، میرآباد، یزد، ۱۳۴۹
۱۹. کمندی، عباس، سنندج، کردستان، ۱۳۸۶
۲۰. محب آل عبا، طیبه، شوشتر، خوزستان، ۱۳۴۷
۲۱. مصطفوی، فردوس، خراسان، ۱۳۴۹
۲۲. مظلوم‌زاده، محمدمهدی، کازرون، فارس، ۱۳۵۲
۲۳. هاشم‌نیا، سید محمود، بیجار، کردستان، ۱۳۸۶